

MEĐUGENERACIJSKO UČENJE U ZAJEDNICI: IZAZOVI ZA VRTIĆE I ŠKOLE

Nives Ličen¹, Sanja Partalo², Aleksandra Šindić³

Прегледни научни рад DOI 10.7251/NSK2101033L UDK 37.022/.026: 373.23/.24 COBISS.RS-ID 134726401

Rezime

U preglednom članku analizirana je literatura i izabrani su projekti sa područja međugeneracijskog učenja kroz koncept generacija i vaspitno-obrazovnih praksi u lokalnim i formalnim uslovima. U prvom dijelu dat je pregled razvoja međugeneracijskog učenja, vaspitanja i obrazovanja, kao i njihovo definisanje. U drugom dijelu prikazane su karakteristike u organizovanim međugeneracijskim programima u vaspitno-obrazovnim institucijama. Zaključuje se da međugeneracijska saradnja predstavlja potrebu sadašnjeg vremena te da međugeneracijsko učenje pruža priliku za razvoj novih obrazovnih modela koji doprinose napretku i koheziji učesnika, ali i zajednice kojoj pripadaju.

Ključne riječi: međugeneracijsko učenje, međugeneracijski projekti, generacije, edukacija.

---

¹ Nives Ličen je doktor pedagogije i vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani. Elektronska adresa: Nives.Licen@ff.uni-lj.si

² Sanja Partalo je doktor pedagoških nauka i docent Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Elektronska adresa: sanja.partalo@ff.unibl.org

³ Aleksandra Šindić je doktor pedagoških nauka i redovni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Elektronska adresa: aleksandra.sindic-radic@ff.unibl.org

Uvod

Razmjena iskustava i znanja među generacijama, prenošenje životnih mudrosti, stečenih iskustava i tradicije sa starijih na mlađe, kao i uticaj mlađih na osavremenjavanje života starijih, kako bi oni živjeli u skladu sa promjenama, bitni su za razvoj kulture i kohezije jednog društva. Italijanski filozofi Umberto Galimberti (2015) i Salvatore Natoli (2006) smatraju da se problemi u vaspitanju mladih stvaraju zbog nepovezanosti generacija. Natoli (2006: 41) je zapisao da je „jedan od najvećih gubitaka savremenog života outđenost između mladih i starijih“. Takvom otuđenošću prekida se kontinuitet iskustva i mladi moraju sami da kreću ispočetka bez koristi od iskustva starijih. Demografske, zdravstvene, ekonomske, socijalne promjene i spoznaja da su ljudi različitih generacija u diskontinuitetu jedni sa drugima podstiču stvaranje novih strategija u raznim oblastima, pa i na vaspitno-obrazovnom polju. Jedno od mogućih rješenja problema otuđenosti među generacijama u savremeno doba je i međugeneracijsko učenje, vaspitanje i obrazovanje (intergenerational learning, intergenerational education), koje se intenzivno razvija posljednjih dvadeset godina i postaje zanimljivo za institucionalizovano vaspitanje i obrazovanje. Pored toga, razlog promovisanja međugeneracijskog učenja je starenje stanovništva i nova saznanja o značaju cjeloživotnog učenja u životu savremenog čovjeka. Uočena je i povratna sprega ovih procesa, tj. da povezivanje ljudi različitih generacijskih grupa doprinosi poboljšanju institucionalizovanog vaspitanja i obrazovanja. Sve navedeno doprinijelo je da vaspitno-obrazovne ustanove, od vrtića do univerziteta, kao i organizacije za obrazovanje odraslih i starijih odraslih u današnje vrijeme razvijaju različite i brojne programe zasnovane na međugeneracijskoj saradnji. Mnoge se inovacije pojavljuju i na polju međugeneracijskog učenja u radnom okruženju i u vezi sa profesionalnim razvojem (Geeraerts, Vanhoof & Van Den Bossche, 2021; Geeraerts, Tynjälä & Heikkinen, 2018). Kreiraju se i realizuju praktične aktivnosti tamo gdje se generacije sastaju, uče jedne od drugih, stvaraju odnose i povezuju se kako u radnom tako i u lokalnom okruženju (Deluigi, 2014; Kaplan, Thang, Sanchez & Hoffman, 2020; Schmidt-Hertha, Jelenc Krašovec & Formosa, 2014).

Istraživanje o međugeneracijskom učenju započeto je kroz neka istraživanja o saradnji između obrazovnih institucija i okoline (vidi šire: Ro-

goff, Goodman Turkanis & Bartlett, 2001.). Istraživanje je podstaknula i Evropska godina aktivnog starenja i solidarnosti među generacijama 2012. godine.⁴ Neka od poznatijih istraživanja (projekata) su: 1. međunarodni projekat *TOY: Together Old and Young* (Kernan i Cortelessi, 2019), 2. projekat *Tandems Go!* (2008-2010) u kojem su razvijeni programi za IKT pismenost starijih osoba (Ličen i Gubalová, 2010), 3. projekat *RefugeesIn*, u kojem su pripremljeni filmovi za podizanje svijesti o migracijskim problemima *Znaš - nauči drugog*⁵ (Ličen, Findeisen, Kutin & Kožar Rosulnik, 2020).

U savremenim sredinama se djeca, mladi, odrasli i starije osobe uključuju i djeluju u odvojenim grupama, te je za međugeneracijsko učenje neophodna dodatna organizacija. U ovom radu fokusirali smo se na karakteristike međugeneracijske edukacije i učenja, posebno na polju institucionalizovanog vaspitanja i obrazovanja. Cilj nam je bio analizirati i prikazati razvoj međugeneracijskih obrazovnih programa u odabranim obrazovnim sredinama, specijalno na polju institucionalizovanog obrazovanja koji odgovaraju izazovu kako povezati različite vrste znanja i kako promovisati kontakte između generacija. Zanimalo nas je predstavlja li međugeneracijsko učenje priliku za razvoj novih vaspitno-obrazovnih modela. Primjenjujući metodu analize sadržaja i dostupne literature nastojali smo realizovati cilj koji smo postavili pred sebe.

⁴ 2012. godine bilo je mnogo savjetovanja o međugeneracijskom učenju i saradnji. U Firenci je održana konferencija pedagoških radnika (projekt Progetto Generazioni), gde su se istraživači i univerzitetski nastavnici okupili kako bi razgovarali o međugeneracijskim odnosima iz perspektive dvije ekstremne generacije: djece i starijih. Objavljena je obimna zbirka (Corsi & Ulivieri, 2012) sa raspravama o ulozi međugeneracijskog učenja u pedagogiji.

⁵ *Znaš – nauči drugog* je pokret Slovenskog univerziteta za treće životno doba osnovan 2009. godine, u kojem se podstiče povezivanje parova (mentorski parovi), što omogućava prenošenje znanja o upotrebi računara (vidi <http://www.utzo.si/znas-nauci-drugega/>). Ideja o nazivu pokreta preuzeta je od projekta *Each One – Teach One*. Sličan je, takođe, i projekat *Simbioza između generacija* (vidi <https://simbioza.eu/o-nas>), koji promovise umrežavanje mladih i starijih ljudi u prenošenju digitalnih vještina.

Pregled razvoja međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja

Novе vaspitno-obrazovne strategije, kao i interdisciplinarna integracija u istraživanju, osvjetljavaju međugeneracijsku edukaciju i učenje kao sve zanimljiviji prostor za stvaranje inovacija. U središtu istraživanja i prakse je ideja da su međugeneracijski kontakti povoljan okvir za uzajamno učenje, pa su se stručnjaci, kao i praktičari, posvetili organizovanju sredina za međugeneracijske sastanke ili međugeneracijske kontaktne zone (Kaplan i sar., 2020). U postojećim vaspitno-obrazovnim praksama formalnog i neformalnog učenja organizuju se starosne grupe. Starosno ograničene vaspitno-obrazovne institucije (vrtići za predškolsku djecu, škole za djecu i omladinu, univerziteti za mlade) izvode vaspitanje i obrazovanje u starosno homogenim grupama, što sprečava protok znanja između različito iskusnih i edukovanih pojedinaca i grupa. U vaspitno-obrazovnim praksama, u planiranju, organizaciji i izvođenju programa, te evaluaciji programa, ideja međugeneracijskih programa navodi nas da uzmemo u obzir dvije stvari, i to da:

(a) vaspitno-obrazovni programi mogu biti usmjereni i na grupe koje nisu "jednogeneracijske" (*unigenerational*) i da inkluziju razvijamo putem međugeneracijskog učenja;

(b) međugeneracijski programi mogu se koristiti ne samo u obrazovne nego i u druge svrhe – ciljevi mogu biti usmjereni na razvoj socio-emocionalne inteligencije, relacijskih dobara, povezivanja kompetencija i kohezijskih strategija. To je razlog da je međugeneracijsko učenje i obrazovanje zastupljeno i u političkim dokumentima⁶ ili planovima za društveni razvoj u okviru paradigme održivog razvoja i ekosocijalnog razumijevanja dobrobiti⁷.

Širi teorijski okvir međugeneracijskog učenja sastoji se od koncepata cjeloživotnog učenja⁸, što podrazumijeva formiranje međugeneracijskih gru-

---

⁶ UN koriste »*society for all ages*« (društvo za sve uzraste) kao ključnu ideju, a ideje generacijske prakse su povezane s ovom (takođe, političkom) idejom.

⁷ Ekosocijalno razumijevanje blagostanja proizlazi iz ekosocijalne teorije razvijene u vezi s javnim zdravljem. Povezuje se s ekosocijalnom pravdom, post-materijalističkim vrijednostima post-antropocena i ističe da su svi faktori povezani u dinamični sistem ili "ekologiju".

⁸ Koncept cjeloživotnog učenja uključuje nekoliko dimenzija učenja: *life-long learning*, *life-wide learning* i *life-deep learning*. Teorijski, možemo osvijetliti procese konceptom postajanja (*becoming*) kao razvoja čoveka.

pa u kojima su polaznici obično približno iste dobi. Ako osoba uči čitav svoj život, ako se osoba "formira" čitav svoj život, a inovacije su primjenljive za sve grupe, različite generacije uče o istim inovacijama. Grupe mogu biti višegeneracijske (*multigenerational*), gdje su istovremeno prisutni učesnici koji pripadaju različitim generacijam (više generacija). Međutim, one mogu biti i međugeneracijske (*intergenerational*) – naglasak je na odnosu između generacija (najčešće dvije generacije) (npr. saradnja, konkurencija, suživot, itd.). Najčešći naziv u literaturi je "međugeneracijski", koji uključuje oba značenja (kada nije potrebno posebno naglasiti i uporediti ove dvije pojave). Različita terminologija nas podsjeća i na konceptualne nejasnoće kojih moramo biti svjesni prilikom uvođenja inovacija u praksu.

Kako koristimo pojmove "generacija" i "međugeneracijski vaspitno-obrazovni rad i učenje"? Pojam generacija ima različita značenja ako koristimo različite načine za posmatranje generacije (Geeraerts i sar., 2021:181). U porodici generacije predstavljaju grupe djece, roditelja, baka i djedova. To nazivamo porodičnim razumijevanjem generacije. Međugeneracijsko učenje u porodici znači prijenos znanja sa starijih na mlađe i obrnuto, te zajedničko stvaranje značenja i praksi. U širem društvenom razumijevanju, međutim, pojam "generacija" se odnosi na stanovnike koji pripadaju nekoj društvenoj grupi, a međugeneracijsko učenje znači učenje između različitih starosnih grupa. Pored ovih konceptualizacija, pojavljuje se i treće razumijevanje generacije (hronološko ili istorijsko razumijevanje) kao generacije koju čine sudionici istog istorijskog zbivanja i sličnih iskustava koje je stečeno u određeno vrijeme. Različita razumijevanja generacija takođe utiču i na različito razumijevanje međugeneracijskog učenja. Često se postavlja pitanje zašto uopšte razmišljati o generaciji i druženju generacija. Odgovor na ovo pitanje leži u zajedničkim karakteristikama, zajedničkom socijalnom identitetu (Lyons, Schweitzer, Urick & Kuron, 2019), zajedničkim iskustvima kod ljudi koji su pripadnici određene generacije i sl. Budući da je učenje kumulativni proces, važno je prethodno iskustvo, identitet, znanje i navike. Pojam "generacija" vrlo često se odnosi na društveni identitet kojeg karakteriše dob, pripadnost, iskustvo istorijskih događaja i demografska kohorta. Sve su to faktori koji utiču na odlike ljudi određene generacije, na način njihovog razmišljanja, djelovanja, želja, ciljeva i stilova života, izražavanja onog što osjete i dožive.

Članci koji opisuju međugeneracijsko/višegeneracijsko obrazovanje na univerzitetima pokazuju kritički stav prema definiciji "generacije". Naime, vrlo je teško definisati zajedničke karakteristike za grupu ljudi rođenih u određeno vrijeme, zavisno od kulture tog vremena, jer su i drugi uticaji intenzivni, npr. uticaji porodice, obrazovanja i zdravlja. Izraz "milenijalci", koji su uveli Howe i Strauss (vidi Buskirk-Cohen, Duncan & Levicoff, 2016) za rođene između 1984. i 2002. godine, kritikuju u svojim raspravama Hoover, Sanchez, Kaplan i drugi (Sánchez & Kaplan, 2014). Današnje studente neka istraživanja smatraju prosocijalnima i optimističnima, dok druga istraživanja ističu narcizam i anksioznost kao njihove deskriptore. Buskirk-Cohen i dr. (2016) vjeruju da na generaciju mladih možemo gledati iz oba ugla. Sve ovo samo ukazuje na intenzivnu dinamiku u razvoju koncepta generacije.

Međugeneracijsko učenje, vaspitanje i obrazovanje dio su međugeneracijske prakse. Ova se postavka koristi otprilike od 1980-ih, a odnosi se na aktivnosti koje uključuju različite generacije i odvijaju se uzajamnom upotrebom resursa koje generacije posjeduju. Takve definicije potiču iz ranog rada Centra za međugeneracijsku praksu Beth Johnson (Center for intergenerational practice Beth Johnson Foundation). Međutim, definicija koncepta i primjena prakse preciziraju se i usložnjavaju tek nakon 2000. godine, kada se nekoliko radova o međugeneracijskom učenju može naći u UNESCO-ovim dokumentima (Hatton-Yeo, 2006; Springate, Atkinson & Martin, 2008) i u istraživanjima o obrazovnim programima (Martins i sar., 2019.), a u vezi sa školstvom i univerzitetom. Uočavaju se vrlo različite prakse. Na primjer, Naar (2019) opisuje međugeneracijski studij u inostranstvu koj promovise koncept univerziteta prilagođenog dobi (Age Friendly University). Međugeneracijska praksa u ovim slučajevima uključuje generaciju starijih studenata (60+) i generaciju mlađih studenata koji su u periodu odrasle dobi (18+).

Međugeneracijske prakse jesu aktivnosti (programi) koji promovišu interakciju, saradnju, razmjenu između različitih generacija. Neke definicije međugeneracijskog učenja ukazuju da je to učenje samo između generacija koje se ne dodiruju (unuci sa djedovima i bakama), ali prihvatljivije su definicije koje prihvataju učenje među bilo kojim različitim generacijama (i onim koje se dodiruju) (Baschiera, Deluigi & Luppi, 2014; Sánchez & Kap-

lan, 2014). Teorija međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja, u skladu sa rastom potrebe i realizovanom praksom, postaje zanimljivija istraživačima u posljednje dvije decenije (Baschiera i sar., 2014). Razvijaju se različiti pristupi i strategije za razvoj međugeneracijskog učenja, dok su akteri (donosioci odluka, praktičari, programeri i istraživači, studenti) iz različitih oblasti, kao što su socijalna gerontologija, pedagogija, andragogija, poslovne nauke, sociologija i antropologija. Uočava se da učenje, vaspitanje i obrazovanje mogu igrati važnu ulogu u povezivanju generacija, a takođe i unutar generacije, tako da postoji intergeneracijsko i intrageneracijsko učenje i povezanost. Istraživanje se fokusiralo na odnose koji su se gradili među ljudima različitih generacija, koji nisu samo posljedica starenja stanovništva, već i primjene teorije sistema, koja naglašava važnost odnosa između elemenata i procesa i dinamičnosti sistema⁹. Takođe, u obrazovanju starijih, autori pišu o uzajamnim i saradničkim oblicima učenja (Storm & Storm, 2016). Sve je jasnije da su se produžavanjem života razvile nove potrebe za učenjem i integracijom, a takođe se javlja potreba za novim praksama u kontekstu obrazovanja i učenje starijih. S druge strane, mlade ljude treba povezati i integrisati u kulturu u kojoj žive. Galimberti (2011) piše da u vrijeme razvijene tehnike ljudima nedostaju međusobne veze, a problemi mladih, u vezi sa rastućim nihilizmom, mogu se prevazilaziti i međugeneracijskom saradnjom. U takvim su se okolnostima razvile međugeneracijske škole (npr. Međugeneracijske škole u Clevelandu, višegeneracijske učionice), nove mreže (ENIL – Evropska mreža za međugeneracijsko učenje), koje su uticale na razvoj praksi međugeneracijskog učenja, vaspitanja i obrazovanja. Na engleskom jeziku postoje dvije denominacije: međugeneracijsko učenje (*intergenerational learning*) i međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje (*intergenerational education*). U evidencijama nema jasne razlike između njih. Kada je riječ o organizovanoj vaspitno-obrazovnoj aktivnosti, koristi se izraz "međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje". Ključne oznake su: namjera, organizacija, reciprocitet, uzajamnost generacija, razvijanje ili stica-

---

⁹ Vidi npr. Bateson, G. *Steps to an Ecology of Mind*. Razne studije fokusiraju svoja istraživanja na odnose između članova i podsistema, koji takođe uključuju odnose između generacija djece-roditelja-djedova i baka. Međugeneracijsko učenje u porodici mnogo je više istraženo od organizovanog međugeneracijskog obrazovanja.

nje znanja, vještina, vrijednosti, stavova, kompetencija, praksi nekoliko generacija.

Međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje jeste planirana aktivnost koja uključuje ljude različite dobi i ima postavljene vaspitno-obrazovne ciljeve. Pored neformalnog vaspitno-obrazovnog procesa kao planiranih aktivnosti, paralelno se odvija i informalno učenje, što podrazumijeva stvaranje prešutnog znanja (tacit knowledge), tako da svi uključeni ne razvijaju isto znanje ili vrijednosti. Međugeneracijsko obrazovanje često je povezano i sa lokalnim prostorom, pa postoje i definicije s obzirom na prostor ili mjesto (geografski elementi). Ovi elementi zasnovani na mjestu (engl. place-based), koji se mogu razumjeti kao svi elementi lokalne zajednice na određenom mjestu, utiču na međugeneracijsko učenje.

Ne smatra se svaki međugeneracijski susret međugeneracijskim učenjem. Takođe, međugeneracijsko obrazovanje nije ono obrazovanje kod koga je neko stariji (učitelj), a neko mlađi (učenik), jer bi u tom slučaju svako obrazovanje bilo međugeneracijsko obrazovanje. Međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje uključuje učesnike dvije ili više generacija, slijedi različite interese i omogućava zadovoljavanje potreba učesnika, doprinosi razvoju ličnosti i zajednice, boljem međusobnom razumijevanju generacija u datoj sredini/mjestu (place). To znači da ne možemo govoriti o međugeneracijskom učenju samo ako imamo različite generacije, a proces ne doprinosi boljem međusobnom znanju i razumijevanju.

Planiranje međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja zasniva se na stvarnim (socio-emocionalnim, iskustvenim, percipiranim, saznajnim i drugim) problemima koje ljudi različitih generacijskih grupa žele riješiti. Ciljevi i ishodi učenja ne odnose se samo na jednu generaciju (npr. samo deseto-godišnja djeca koja pohađaju osnovnu školu, kao što je slučaj sa školskim vaspitanjem i obrazovanjem), već se odnose na sve uključene generacije. Najbolji rezultati međugeneracijskog učenja postižu se kada različite generacije uče dok rješavaju neki uobičajen problem. Na taj način se doprinosi povećanju ekosocijalne dobrobiti (*ecosocial wellbeing*). Zbog tih specifičnosti, međugeneracijsko obrazovanje i vaspitanje vrlo je slično obrazovanju i vaspitanju u zajednici (*community education*) te bi se u nekim slučajevima moglo shvatiti kao strategija za razvoj zajednice.

U prošlosti je bila poznata porodična paradigma međugeneracijskog učenja, koja se sada proširuje vanporodičnom paradigmom međugeneracijskog učenja, jer je osnovna porodica manja nego u prošlosti (djeca uglavnom žive samo s roditeljima, a rjeđe žive u porodici koja broji nekoliko generacija). Kako stanovništvo stari, a osnovna se porodica smanjuje, pojavljuju se nove, tj. neporodične međugeneracijske veze i prakse. Za neke ljude međugeneracijsko učenje je i dalje prvenstveno porodično učenje, koje se odvija neformalno, neplanirano, i podsjeća na „tok znanja“. U literaturi ovakvo učenje neki autori predstavljaju kao "migraciju znanja i vještina", "protok znanja" između generacija tokom života. Porodica, naravno, ostaje važna za međugeneracijsko učenje, ali i organizovani programi postaju sve značajniji.

U posljednje vrijeme akcenat se stavlja na reciprocitet (uzajamnost) prenosa znanja, koji se ne odražava samo u reprodukciji, već takođe u transformaciji i konstrukciji novog znanja. Međugeneracijsko učenje, vaspitanje i obrazovanje podrazumijevaju sticanje i razvoj različitih vrsta znanja: znanje o svijetu/okolini, znanje o drugima, znanje o sebi. Raznolikost rezultata međugeneracijskog učenja možemo razvrstati u četiri grupe: (a) usvajanje činjenica, ideja, (b) sticanje vještina ili proceduralnog znanja, (c) formiranje uvjerenja, stavova, vrijednosti i vrlina, (c) usvajanje sociokulturnih znanja neophodnih za život u određenoj zajednici. Međugeneracijsko učenje ostvaruje se kroz različite oblike interakcije (npr. iskustveno, participatorski, transmisijski).

Pri razvoju međugeneracijskih programa naglasak je na: 1. značaju planiranja programa koji su višegeneracijski i koji omogućavaju bogato implicitno učenje uz planirane aktivnosti (potonje se odvija u organizovanim programima kao kolateralni proces); 2. uticaju na širu zajednicu, a ne samo na pojedince koji su uključeni u taj proces. Međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje uvažava obilježja obrazovanja u zajednici, principe osnaživanja, rezilijentnosti (otpornosti) i socijalne pravde koji su imanentni učenju u zajednici. Istraživanja međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja vrlo često ukazuju na umrežavanje kao bitan cilj. Međutim, međugeneracijsko učenje, kao što je navedeno, nije namijenjeno samo povezivanju generacija i razvoju društvenih dobara u obrazovanju generacija koje su uključene, već su njegova svrha i rezultati šireg domena (povezani sa lokalnom zajedni-

com). Zbog toga se istražuje veza između međugeneracijskog učenja i ekosocijalne dobrobiti u zajednici¹⁰ (*ecosocial wellbeing in places*), razvoja kohezivnosti i inkluzivnost, te odgovornosti za okolinu. Sve je češća pojava da su međugeneracijski programi povezani s ekološkim obrazovanjem ili „zelenim obrazovanjem“. U takvim slučajevima, međugeneracijsko obrazovanje i vaspitanje odražava opšte dobro, lokalna zajednička dobra i razvija „zeleni“ način života.

Međugeneracijski vaspitno-obrazovni rad može postati efikasna strategija koja promovise utemeljene odlike zasnovane na znanju i poznavanju okoline, razumijevanju problema u okruženju (lokalnoj zajednici) i motivirana je potrebom za rješavanjem tih problema. Međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje nastoji da formira kritičko građanstvo, kritičku ekološku svijest (*critical environmental consciousness*). Navedene karakteristike prisutne su u različitim vaspitno-obrazovnim (učecim) sredinama i okruženjima.

U drugom dijelu teksta analiziraćemo neke karakteristike organizovanih međugeneracijskih programa u vaspitno-obrazovnim institucijama.

Obrazovne ustanove kao mjesta (sredine) međugeneracijskog učenja

Putem empirijskih istraživanja otkriveni su brojni pozitivni efekti međugeneracijskog učenja u formalno organizovanom obrazovanju, npr. u školi (Kaplan & dr., 2020; Williams & Dixon, 2013). Teme koje su obuhvaćene istraživanjima su razne: digitalna pismenost, vrtlarenje, put do škole (*pješaćki autobus, biciklistički voz*)¹¹ i zdravstvena zaštita, očuvanje kulturne baštine, povezivanje mladih i odraslih koji su preživjeli rak i starijih

---

¹⁰ U mnogim priručnicima se obrazlaže ideja o tome kako se putem međugeneracijskog učenja i obrazovanja može podržavati socijalna kohezija i uzajamno poštovanje, razvoj dobrih odnosa, dok je manji naglasak o eksplicitnom postizanju obrazovnih ciljeva. Pogledajte, na primjer, priručnik *Creating Caring Communities Stvaranje zajednica za brigu* na <http://www.bccare.ca/wp-content/uploads/BCCPA-Intergenerational-Toolkit.pdf>; *Okupimo se, budimo zajedno* na http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2014/09/Stopimo_skupaj_bodimo_skupaj.pdf; *Intergenerational Contact Zones: A Compendium of Applications* <https://aese.psu.edu/outreach/intergenerational/articles/intergenerational-contact-zones>

¹¹ Primjeri nekih projekata u Sloveniji: *Aktivno v šolo, Zdrav šolar*. Vidi na: <https://dovoljazavse.si/praksa/pesbus-in-bicivlak-program-zdrav-solar/>

vrtlara, međugeneracijski ples, povezivanje generacija u urbanim parkovima, povezivanje u domovima za starije osobe. Uočavaju se pozitivni rezultati: poboljšanje uspjeha u učenju, međuljudskim odnosima, motivaciji i zalaganju.

Međugeneracijsko obrazovanje odvija se na različite načine i zahtijeva različite pripreme. Kada se stariji (volonteri) uključuju u ulogu mentora ili saputnika koji rade u obrazovnoj instituciji, potrebna im je dodatna obuka. Kada su stariji uključeni u organizovanu aktivnost škole ili vrtića, u sličnoj su ulozi kao dobrovoljci koji započinju novu aktivnost, te im je potrebna kraća obuka. Čak i kada su mlađi ljudi mentori starijim ljudima (tj. obrnuto mentorstvo), npr. kada su studenti ili srednjoškolci mentori starijim osobama pri usvajanju digitalnih vještina, potrebna im je uvodna edukacija. Obuke mogu biti u obliku kratkih internet predavanja, razgovora, savjetovanja.

Univerzitet

Univerzitet posjeduje veliki potencijal za uključivanje različitih grupa mladih, odraslih i starijih odraslih u obrazovanje. To potvrđuju savremeni trendovi pri razvoju međugeneracijskih programa ili na polju povezivanja univerziteta i starijih osoba posredstvom udruženja, npr. Age friendly university/*Univerzitet za sve generacije* (AFU). Obrazovne institucije u terciarnom obrazovanju u Evropi i SAD sve više u svoje strategije uključuju princip međugenerativnosti, te se međugeneracijsko obrazovanje brzo širi (Cesnales, Dauenhauer & Heffernan, 2020; Dauenhauer, Steitz, & Cochran, 2016; Dauenhauer, Hazzan, Heffernan & Milliner, 2021; Sánchez & Kaplan, 2014).

Interpretacije međugeneracijskog učenja u vezi s terciarnim obrazovanjem zastupljene su u različitim teorijskim oblastima. Najčešće se tumače u teoriji životnog toka (*life course theory*) i teoriji sistema. Univerziteti se fokusiraju na učenje o dinamičnom i relacijskom identitetu, zavisno od situacija u kojima pojedinci žive, a svi ti faktori se uzimaju u obzir pri kreiranju međugeneracijskih programa. Značaj međugeneracijskih programa je u tome što se polaznici međusobno upoznaju, komuniciraju i utiču jedni na druge. Međugeneracijske grupe razumijevamo kao "sklop" (*assemblage*), dinamič-

ni sistem koji podrazumijeva transformacije u znanju, praksi i socijalnom identitetu. Sve su zastupljeniji oblici međugeneracijskog studija, poput studiranja starijih osoba u inostranstvu, uz pomoć *Svjetske mreže univerziteta za sve generacije*¹². Takođe se razvijaju oblici obrazovnog međugeneracijskog turizma koji izbjegavaju segregaciju ljudi prema godinama. Zanimljiv međugeneracijski projekt na nivou tercijarnog obrazovanja je *Semestar na moru (Semester at Sea)*¹³. To je jedan od primjera međugeneracijskih studija koje se odvijaju na brodu koji putuje oko svijeta. Kurseve je akreditovao Državni univerzitet Kolorado. Program uključuje studente, penzionere, putnike koji žele studirati, kao i odrasle na odmoru. Program se promovise sloganom "Putujući razred" ili "Svijet je vaš kampus".

Posebnu ulogu pri razvoju međugeneracijskog obrazovanja imaju univerziteti za treće životno doba. Oni su u nekim slučajevima sastavni dio univerziteta kao npr. u Francuskoj, dok takođe mogu biti nezavisna društva, kao što je to slučaj u Sloveniji i Velikoj Britaniji. Univerziteti za treće životno doba koji djeluju u Sloveniji, iako samostalne organizacije, nisu izolovani, nego su preko mentora povezani s tercijarnim obrazovanjem.

Univerzitet za treće životno doba

Brojni međugeneracijski programi se razvijaju na univerzitetima za treću životnu dob. Neki međugeneracijski programi uključuju mlađe (npr. studente) i starije, dok drugi uključuju različite generacije starijih ljudi. Međugeneracijsko obrazovanje najčešće je povezano s vezom mlađi–stariji, student–stariji ili mlađi zaposlenik–stariji zaposlenik. Kako se očekivani životni vijek povećava, mogu postojati dvije ili tri generacije u trenutku kada su ljudi stariji od 60 ili 65 godina, pa se međugeneracijsko učenje pojavljuje na univerzitetima za treće životno doba uključujući generacije mladih starijih (young old) i starijih ljudi (old old). Međugeneracijsko učenje između različitih generacija starijih ljudi razlikuje se od međugeneracijskog učenja kada su uključeni mlađi i stariji ljudi. Od 2012. godine, kada se održala

---

¹² Age-Friendly University Global Network <https://www.geron.org/programs-services/education-center/age-friendly-university-afu-global-network>

¹³ Program je dostupan na <https://www.semesteratsea.org/>

Evropska godina aktivnog starenja, Univerzitet za treću životnu dob u Sloveniji počeo je razvijati nove programe za povezivanje generacija. Razvili su projekt *Znaš – nauči drugog* za razvoj ICT pismenosti. Mlađi i stariji su bili uključeni u tandem mentor–kandidat. Učenje korištenja računara može se odvijati u kući kandidata ili u prostorijama Univerziteta za treću životnu dob.

Drugi važan projekat bio je međunarodni projekat za osposobljavanje starijih volontera, članova Univerziteta za treću životnu dob, za rad u muzejima. Ovaj projekat okupio je muzejsko osoblje i penzionere/starije volontere. Zajedno su se osvrnuli na ulogu znanja različitih generacija u muzejskim aktivnostima, kao i na ulogu različitih vrsta znanja. Stariji volonteri koji su obučeni za volontiranje u muzeju su obogatili aktivnosti u muzeju ličnim iskustvenim znanjima, vlastitim sjećanjima, uspomenama, iskustvima materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa. Muzejsko osoblje ima profesionalno muzeološko znanje, stariji volonteri imaju iskustveno znanje. Povezali su se u organizaciji izložbi, kada su stariji volonteri posjetiocima pričali o svojim iskustvima (Bračun Sova, Ličen, Findeisen & Kramberger, 2015).

U projektu CINAGE ili *Evropski film za aktivno starenje* cilj je bio razvijanje vizuelne pismenosti u obrazovanju starijih ljudi. Rezultati projekta CINAGE pružaju uvid u karakteristike međugeneracijskog obrazovanja. Uočeno je da se generacije međusobno povezuju kroz učenje i djelovanje ako su procesi učenja i obrazovanja kreativni i ako postanu vidljivi javnosti. U projektu *Intergenerational sport solutions for healthy ageing – Međugeneracijska sportska rješenja za zdravo starenje* (Funmilies)¹⁴ na polju međugeneracijskog sporta akumulirani su novi uvidi. Međugeneracijski sport najbolje je razvijen u međugeneracijskim centrima i centrima zajednice u lokalnim sredinama.

Prakse međugeneracijskog učenja na klasičnom univerzitetu i univerzitetu za treće životno doba se povezuju kroz formalne kurikulume i neformalne programe koji se posebno pripremaju za međugeneracijske grupe.

---

¹⁴ Opis je dostupan na <http://www.utzo.si/en/projekti/cinage2/>

Primjeri dobrih praksi za vrtiće i škole

U porastu je zanimanje za međugeneracijske programe u vrtićima (vaspitanje i obrazovanje u ranom djetinjstvu) (Gualano i sar., 2018; McAllister, Briner & Maggi, 2019; Morita & Kobayashi, 2013). Aktivnosti zasnovane na saradnji su raznolike, vrlo često povezane s umjetnošću. Najniži nivo saradnje odnosi se na druženje u zajedničkom prostoru, na primjer na zajedničkoj proslavi. Drugi nivo aktivnosti odnosi se na povremene posjete mališana domovima za starija lica, gdje se uspostavljaju kontakti i komunikacija. Treći nivo ogleda se u zajedničkim aktivnostima mlađih i starijih, npr. u zajedničkom pripremanju izložbe ili obroka. Četvrti nivo međugeneracijske saradnje vođen je zajedničkim vaspitno-obrazovnim ciljevima. Djeca i stariji se zajedno bave muzikom ili nekim drugim vidom umjetničkog stvaralaštva. U tim se slučajevima dio vaspitno-obrazovnih aktivnosti, koji bi se inače odvijao u vrtiću, odvija u domu za starije osobe. Takođe, stariji ljudi mogu učestvovati s vrtićem u projektima kao što su upoznavanje okoline (ekologije), kulturnih praznika, prenosu nematerijalne kulturne baštine i tradicije. U tim slučajevima često se organizuju zajedničke aktivnosti djece i starijih osoba u lokalnoj zajednici ili u kulturnim ili vjerskim ustanovama.

Pri planiranju međugeneracijskih aktivnosti u vrtiću, pažljivo se bira vaspitno-obrazovni ciljevi koji se žele postići. Istraživanje koje su proveli Gualano i sar. (2018) pokazuje da pokazuje da međugeneracijski projekti imaju pozitivan uticaj na percepciju starijih ljudi u prisustvu djece, utiču na dobrobit, međusobnu radost. Vrlo je zanimljiv projekat u Seattlu, u kojem učestvuju vrtić i dom za starije osobe¹⁵. Posjete djece domu za starija lica smanjuju usamljenost¹⁶ i povećavaju radost. Takođe, u studiji o uticaju druženja predškolske djece i starijih osoba u Australiji, koju su opisali Golenko i sar. (2020), moguće je sagledati veoma pozitivne uticaje na starije i djecu.

¹⁵ The Preschool Inside Nursing Home Seattle: What happens when a nursing home and a day care center share a roof?

https://www.youtube.com/watch?v=j9BfAgRa2uI&ab_channel=PBSNewsHour

¹⁶ Usamljenost starijih ljudi je jedan od najuočljivijih problema te ga istraživanja definišu takođe i kao zdravstveni problem. Pogledaj npr. Berg-Weger & Moreley (2020).

Osnovne škole su mjesta (sredine) na kojima se susreću različite generacije, ali se nastava organizuje odvojeno po odjeljenjima i relativno je malo međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja, pa se sve češće organizuju projekti koji uvode namjerne međugeneracijske veze. Između ostalog, zastupljeni su programi za međugeneracijsko čitanje. Stariji ljudi su mentori mlađima u razvijanju čitalačkih vještina. Mentori čitanja su stariji (pensioneri) koji su radili razne poslove, od bibliotekara do agenata FBI-a. Mentori posvećuju najmanje dva sata sedmično svakom učeniku s kojim razgovaraju o pročitanim pričama, razmjenjujući mišljenja o njima. Proces se temelji na odnosu koji se razvija između starijeg mentora i mlađeg učenika. Svrha umrežavanja šira je od pukih pomagala za čitanje: škole nastoje produbiti mogućnosti cjeloživotnog učenja putem primjene strategije međugeneracijskog obrazovanja.

Postoje brojni primjeri međugeneracijskih projekata u školama u kojima stariji ljudi postaju mentori: pri čitanju i praćenju djece (stariji ljudi u ulozi slušalaca, u ulozi pratilaca djece s kojom idu pješke u školu), kao neformalni mentori djeci koja se suočavaju s problemima u porodici – djecom u riziku (at-risk children), mentori u istraživačkim projektima, u vrtlarskim projektima (međugeneracijski vrtovi), u plesu¹⁷ i muzici, u učenju IKT vještina, šahu, heklanju i pletenju (Douse, Farrer & Aujla, 2020; Sánchez, Whitehouse & Johnston, 2018).

U međugeneracijskim aktivnostima, obje grupe, i mlađa i starija, moraju biti aktivne. Budući da se grupe okupljaju u školskim prostorijama, bitno je osigurati udoban namještaj (sofe, fotelje) koji djeluje kao dnevni boravak, što doprinosi opuštenoj međusobnoj komunikaciji. Neki međugeneracijski parovi ili međugeneracijske grupe posjećuju različite organizacije i zajednice, poput muzeja ili galerija. Slično međugeneracijskom učenju u tercijarnom obrazovanju, aktivnosti treba dobro planirati i u školi i vrtiću, a mentori moraju biti obučeni za rad u međugeneracijskim grupama. Nije dovoljno samo povezati starije i mlađe u tandem. Proces mora biti organizovan i nadgledan. Golenko i dr. (2020) u svom kvazi–eksperimentu naglašavaju da su mentori/edukatori bili obučeni u kratkim programima koji su se sasto-

---

¹⁷ Pogledaj *Intergenerational dance project* koji se odvijao u galeriji ali je takođe primjeren i za primjenu u školi

https://www.youtube.com/watch?v=cC_zk2tjZrE&ab_channel=RambertDance

jali od šestosatnih radionica u kojima su edukovani o učenju odraslih i starijih, kako im pomoći u razvoju rezilijentnosti (otpornosti), kako da se ophode s djecom i razgovaraju o smrti. Ova tema je bila zastupljena u radionicama australijske studije koja je obuhvatila starije ljude s blagim kognitivnim padom koji žive u domu za starije ili imaju njegu kod kuće (*Intergenerational Care Project – Projekt međugeneracijske njege*)¹⁸. U projekt su bile uključene tri grupe aktera: (a) stariji ljudi i njihovi staratelji, (b) djeca i njihovi roditelji, (c) stručno osoblje, tj. vaspitači i osoblje u domovima za starije. Realizovana je pripremna obuka za stručno osoblje.

U analizi istraživačkih članaka o međugeneracijskim projektima koji se provode u vaspitno-obrazovnim ustanovama i organizacijama, otkrili smo da oni izvještavaju o pozitivnim efektima kao što su smanjenje usamljenosti, poboljšanje zdravlja i nezavisnosti starijih osoba (Levasseur i sar., 2017), te takođe ukazuju na pozitivne efekte koji su se odrazili na socijalnu koheziju i međuljudske odnose (Golenko i sar., 2020). Sve ovo doprinosi boljoj socijalnoj uključenosti mladih i starijih, smanjenju stereotipa o godinama i starijim ljudima i povećanju rezilijentnosti (otpornosti) učesnika projekata.

Zaključak

Na uvodno pitanje da li međugeneracijsko vaspitanje i obrazovanje predstavlja priliku za razvoj novih obrazovnih modela može se odgovoriti potvrdno. Na polju međugeneracijskog obrazovanja razvijaju se mnoge inovativne prakse koje su ohrabrujuće, ali do sada ograničene na manje uzorke, studije slučaja i participativna akciona istraživanja. Istovremeno, postoje i brojne prepreke, kao što je još uvijek neregulisano zakonodavstvo zakonodavne barijere (engl. legislative barriers).

Novi programi razvijaju se širom svijeta, brojni su primjeri u Španiji, Velikoj Britaniji, SAD, Kanadi, Japanu, sve je više novih programa u onim sredinama u kojima stanovništvo brzo stari. Uglavnom postoje programi umrežavanja međugeneracijske saradnje, a rjeđi su programi međugeneracijskog obrazovanja u kojima bi svi uključeni slijedili obrazovne ciljeve.

---

¹⁸ Pogledati internet stranu projekta <https://www.intergenerationalcare.org/>

Nedovoljno je programa koji su namijenjeni zajedničkom djelovanju, koje se artikuliše na principima kreativnosti i generativnosti, koji razvijaju odgovornost, pripadnost, povezanost i dio su strategija starosno ugodnih mjesta (*age friendly city*). Programi međugeneracijskog obrazovanja odgovaraju na probleme sredine ili mjesta (*place-responsive*) i učesnika, tako da možemo govoriti o obrazovanju zasnovanom na lociranim programima ili obrazovanju vezanom za određeno mjesto (*place-based education*).

Mnoga pitanja o međugeneracijskom obrazovanju ostaju otvorena za dalja istraživanja. Jedno od takvih jeste pitanje transformativne ili vaspitne moći međugeneracijskog obrazovanja. Za većinu programa evaluacija ostaje na nivou utvrđivanja zadovoljstva učesnika. Za dalja istraživanja treba pripremiti planove za praćenje postizanja obrazovnih ciljeva među mladima i starijima. Drugo se pitanje odnosi na istraživanje. U porastu je razvoj akcionih i participativno-akcionih istraživanja u stvaranju novih programa povezivanjem sa akterima u lokalnom okruženju, ali istraživanja uglavnom uključuju manje uzorke i vrlo često ranjivu populaciju (*vulnerable populations*). Da bi se istraživanje proširilo, potrebno ga je usmjeriti na veće uzorke, u kojima se mogu dobiti empirijski podaci o efikasnosti procesa međugeneracijskog vaspitanja i obrazovanja (baza podataka o djelotvornosti međugeneracijske edukacije – engl. evidence base for the effectiveness of intergenerational education).

Literatura

Baschiera, B., Deluigi, R., Luppi, E. (2014). *Educazione intergenerazionale*. Franco Angeli.

Berg-Weger, M., Moreley, J. J. (2020). Loneliness in older age: An unaddressed health problem. *Journal of Nutrition, Health, and Aging*, 24(3), 243–245 .

Bračun Sova, R., Ličen, N., Findeisen, D., Kramberger, U. (2015). Personal experience of education for formally organised older volunteering. *Review of European studies*, 7(11), 166–174.

Buskirk-Cohen, A. A., Duncan, T. A., Levicoff, M. (2016). Using generational theory to rethink teaching in higher education. *Teaching in Higher Education*, 21(1), 25–36.

Cesnales, N. I., Dauenhauer, J. A., Heffernan, K. (2020). Everything Gets Better with Age: Traditional College-Aged Student Perspectives on Older Adult Auditors in Multigenerational Classrooms. *Journal of Intergenerational Relationship*.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15350770.2020.1835781?scroll=top&needAccess=true>

Corsi, M., Uliveri, S. (ur.) (2012). *Progetto Generazioni. Bambini e Anziani: due stagioni della vita a confront*. Pisa: ETS.

Dauenhauer, J., Hazzan, A., Heffernan, K., Milliner, C. (2021). Faculty perceptions of engaging older adults in higher education: The need for intergenerational pedagogy. *Gerontology & Geriatrics Education*.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02701960.2021.1910506>

Dauenhauer, J., Steitz, D. W., Cochran, L. (2016). Fostering a new model of multigenerational learning: Older adults perspectives, community partners, and higher education. *Educational Gerontology*, 42(7), 483–496.

Deluigi, R. (2014). *Processi di dialogo intergenerazionale alla prova dell'esperienza: Giovani vs Anziani: nuove relazioni tra generazioni e culture*. Roma: Salesiani per il sociale. Retrieved from

https://www.salesianiperilsociale.it/wp-content/uploads/2015/09/Giovani-Anziani_Pubblicazione.pdf

Douse, L., Farrer, R., Aujla, I. (2020). The Impact of an Intergenerational Dance Project on Older Adults' Social and Emotional Well-Being. *Frontiers in Psychology*, Online 16. sept. 2020, doi: 10.3389/fpsyg.-2020.561126

Galimberti, U. (2011). *L'uomo nell'età della tecnica*. Senago: Albo Versorio.

Galimberti, U. (2015). *Grozljivi gost: Nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.

Geeraerts, K., Tynjälä, P., Heikkinen, H. (2018). Inter-generational learning of the teachers: What and how do teachers learn from older and younger colleagues? *European Journal of Teacher Education*, 41(4), 479–495.

Geeraerts, K., Vanhoof, J., Van Den Bossche, P. (2021). Flemish Teachers' Age-related Stereotypes: Investigating Generational Differences. *Journal of Intergenerational Relationships*, 19(2), 179–195.

Golenko, X., Radford, K., Fitzgerald, J. A., Vecchio, N., Cartmel, J., Harris, N. (2020). Uniting generations: A research protocol examining the impacts of an intergenerational learning program on participants and organisations. *Australasian Journal on Aging*, 39(3), e425–e435.

DOI: 10.1111/ajag.12761

Gualano, M. R., Voglino, G., Bert, F., Thomas, R. Camussi, E. in Siliquini, R. (2018). The impact of intergenerational programs on children and older adults: a review. *International Psychogeriatrics*, 30(4), 451-468.

Hatton-Yeo, A. (2006). *Intergenerational Programmes: an Introduction and Examples of Practice*. Beth Johnson Foundation.

Kaplan, M., Thang, L. L., Sanchez, M., Hoffman, J. (2020). *Intergenerational Contact Zones: Place-based Strategies for Promoting Social Inclusion and Belonging*. Routledge.

Kernan, M., Cortelessi, G. (Eds.) (2019). *Intergenerational Learning in Practice: Together Old and Young*. London: Routledge.

Ličen, N., Gubalová, J. (Eds.). (2010). *Intergenerational learning and education in later life*. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts.

Ličen, N., Findeisen, D., Kutin, M., Kožar Rosulnik, K. (2020). Socially engaged older adult education on refugees and migrants: documentaries on role model refugees as an innovative strategy leading towards an inclusive society. *Razprave in gradivo : revija za narodnostna vprašanja*, 84, 31–49.

Levasseur, M., Dubois, M. F., Génereux, M., Menec, V., Raina, P., Roy, M., Gabaude, C., Couturier, Y., St-Pierre, C. (2017). Capturing how age-friendly communities foster positive health, social participation and health equity: a study protocol of key components and processes that promote population health in aging Canadians. *BMC Public Health*, 17(1), 502, doi.org/10.1186/s12889-017-4392-7

Lyons, S. T., Schweitzer, L., Urick, M. J., Kuron, L. (2019). A dynamic social-ecological model of generational identity in the workplace. *Journal of Intergenerational Relationships*, 17(1), 1–24.

Martins, T., Midao, L., Martinez Veiga, S., Dequech, L. Busse, G., Bertram, M., McDonald, A., Gilliland, G., Orte, C., Vives, M., Costa, E. (2019). Intergenerational Programs Review: Study Design and Characteri-

stics of Intervention, Outcomes, and Effectiveness. *Journal of Intergenerational Relationship*, 17(1), 93–109.

McAlister, J., Briner, E., Maggi, S. (2019). Intergenerational Programs in Early Childhood Education: An Innovative Approach that Highlights Inclusion and Engagement with Older Adults. *Journal of Intergenerational Relationships*, 17(4), 505–522.

Morita, K., Kobayashi, M. (2013). Interactive programs with preschool children bring smiles and conversation to older adults: time-sampling study. *BMC Geriatrics*, 13, 111. <https://doi.org/10.1186/1471-2318-13-111>

Naar, J. J. (2019). Exploring intergenerational study abroad to promote Age-Friendly University (AFU). *Gerontology & Geriatric Education*, 40(3), 277–289.

Natoli, Salvatore (2006). *Guida alla formazione del carattere*. Brescia: Morelliana.

Rogoff, B., Goodman Turkanis, C., Bartlett, L. (Eds.) (2001). *Learning Together: Children and Adults in a School Community*. Oxford: Oxford University Press.

Sánchez, M., Kaplan, M. (2014). Intergenerational Learning in Higher Education: Making the Case for Multigenerational Classrooms. *Educational Gerontology*, 40, 473–485.

Sánchez, M., Whitehouse, P., Johnston, L. (2018). Intergenerational Learning and Education in Schools and Beyond. *Journal of intergenerational Relationships*, 16(1–2), 1–4. doi.org/10.1080/15350770.2018.1404380

Schmidt-Hertha, B., Jelenc Krašovec, S., Formosa, M. (Eds.). (2014). *Learning across Generations in Europe*. Sense Publishers.

Springate, I., Atkinson, M., Martin, K. (2008). Intergenerational Practice: A Review of the Literature (LGA Research Report F/SR262). National Foundation for Educational Research.

Strom, R. D., Strom, P. S. (2016). Grandparent education and intergenerational assessment of learning. *Educational Gerontology*, 42(1), 25–36.

Williams, D. R., Dixon, P. S. (2013). Impact of garden-based learning on academic outcomes in schools synthesis of research between 1990 and 2010. *Review of Educational Research*, 83(2), 211–235.

Izvori

- Creating Caring Communities. Retrieved from <http://www.bccare.ca/wp-content/uploads/BCCPA-Intergenerational-Toolkit.pdf>;
- Stopimo skupaj, bodimo skupaj. Odvzet od http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2014/09/Stopimo_skupaj_bodimo_skupaj.pdf;
- Intergenerational Contact Zones: A Compendium of Applications. Retrieved from <https://aese.psu.edu/outreach/intergenerational/articles/intergenerational-contact-zones>
- Cortesi, G., Daniel, S., Kernann, M., Trikić, Z., Harpley, J. (2018). *TOY for inclusion Toolkit*. Retrieved from <http://www.toyproject.net/publication/latest-publications/toy-inclusion-toolkit/www.toy4inclusion.eu>
- Radford, K., Fitzgerald, J., Vecchio, N., Cartmel, J., Harris, N., Golenko, X (2019). *Intergenerational Learning Program: Operational Guidelines and Toolkit*. Griffith University, Australia. Retrieved from www.intergenerationalcare.org
- Aktivno gibanje. Odvzet od <https://simbioza.eu/projekti/simbioza-giba/o-projektu>
- Pametni s pametnim – uporaba pametnega telefona. Preuzeto sa <https://simbioza.eu/projekti/pametni-s-pametnim>
- Simbioza med generacijami. Odvzet od <https://simbioza.eu/>
- TOY. Retrieved from <http://www.toyproject.net/>
- Center for intergenerational practice Beth Johnson Foundation. Retrieved from <https://www.bjf.org.uk/>

INTER-GENERATION LEARNING IN COMMUNITY: CHALLENGES FOR KINDERGARTENS AND SCHOOLS

Nives Licen, Sanja Partalo, Aleksandra Sindic

Abstract

This article analyses the selected literature and projects dealing with the topic of inter-generation learning through the concept of generations and educational practices in local and formal conditions. The first part of the article provides an overview of inter-generation learning development and of inter-generation moral education and education, as well as of their definitions. The second part features the characteristics of organised inter-generation programmes in educational institutions. In the end, the article concludes with a claim that inter-generation cooperation represents a must of the present day, that inter-generation learning offers an opportunity for the development of new educational models that contribute to the progress and cohesion of both the participants and the community they belong to.

Key words: *inter-generation learning, inter-generation projects, generations, education.*

МЕЖГЕНЕРАЦИОННОЕ УЧЕНИЕ В СООБЩЕСТВЕ: ВЫЗОВЫ ДЛЯ ДЕТСКИХ САДОВ И ШКОЛ

Нивес Личен, Саня Паргало, Александра Шиндич

Резюме

В данной обзорной статье была проанализирована литература и были выбраны проекты в области межгенерационного учения посредством концепта поколений и воспитательно-образовательных практик в локальных и формальных условиях. В первой части был дан обзор развития межгенерационного учения, воспитания и образования, а также их определения. Во второй части представлены характеристики в организованных межгенерационных программах в воспитательно-образовательных учреждениях. Авторы делают вывод о том, что межгенерационное сотрудничество является потребностью в современную эпоху, а также о том, что межгенерационное учение дает возможность развивать новые образовательные модели, способствующие прогрессу и когезии сообщества с принадлежащими ему участниками.

Ключевые слова: *межгенерационное учение, межгенерационные проекты поколения, эдукация.*

